

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของเรื่องการศึกษา

สภาพสังคมและเศรษฐกิจในปัจจุบันส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการใช้ชีวิต และความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมที่มีความคิดและโลกทัศน์ที่เปลี่ยนไป ตลอดจนการปรับเปลี่ยนบทบาททางเพศ จากเดิมสังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม เมื่อก้าวเข้ามาสู่สังคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ทำให้ผู้หญิงมีโอกาสได้รับการศึกษา ได้ออกไปทำงานนอกบ้าน ยังชีพด้วยตนเอง และยังเป็นการแบ่งเบาภาระด้านเศรษฐกิจให้กับครอบครัว อันเป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้หญิงได้มีส่วนร่วมในตลาดแรงงาน การออกไปทำงานนอกบ้านของผู้หญิงเป็นการปลดแอกตัวเองออกจากพื้นที่ส่วนตัว (Private) ผู้หญิงยังคงหนีไม่พ้นจากกระบวนการขูดเกลากทางสังคม โดยการที่สังคมได้สร้างองค์ความรู้แห่งความหมายและความแตกต่างในเรื่องของความเป็นเพศ (Gender) ระหว่างเพศหญิง และเพศชาย โดยสังคมและวัฒนธรรมจะเป็นตัวกำหนดและบอกเราว่าเพศหญิงและเพศชายควรมีคุณลักษณะ และควรประพฤติปฏิบัติตนเช่นไร เพื่อให้เป็นไปตามความคาดหวังของสังคมและวัฒนธรรม เช่น การที่คนในสังคมถูกบอกให้รับรู้ว่าหน้าที่ของความเป็นเพศหญิง ก็คือการเป็นผู้ดูแลบ้านและครอบครัว

การแบ่งหน้าที่ของเพศหญิง และเพศชายเกิดจากระบบคิดทางสังคมที่แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน คือพื้นที่สาธารณะ (Public) ซึ่งเป็นพื้นที่ของเพศชาย เป็นเรื่องนอกบ้านอันได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ การเมือง และพื้นที่ส่วนตัว (Private) ถือเป็นพื้นที่ของเพศหญิง คือเรื่องภายในบ้าน การดูแลบ้านและคนภายในครอบครัว แต่ทั้งนี้ สถานที่ กาลเวลา สภาพของสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองมีส่วนสำคัญต่อการแปรเปลี่ยนความเป็นหญิง และความเป็นชายให้แตกต่างกันในแต่ละยุคแต่ละสมัย ดังเช่นการทำอาหารเป็นเรื่องในพื้นที่ส่วนตัว สังคมได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเพศหญิง แต่ในปัจจุบันนั้นการทำอาหารได้ถูกเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมนำคุณลักษณะหน้าที่ของความเป็นเพศหญิงออกสู่พื้นที่สาธารณะถูกพัฒนาให้กลายเป็นธุรกิจ อาจเป็นก้าวอย่างแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในการนำคุณลักษณะของหน้าที่สลับพื้นที่กัน โดยการทำธุรกิจด้านอาหารที่กล่าวถึงนั้น คือการปรุงประกอบอาหารสำหรับบริการลูกค้าสายการบินทั้งในและต่างประเทศซึ่งอยู่ภายใต้ชื่อของฝ่ายครัวการบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)

คำว่า "ครัว" ย่อมถูกเชื่อมโยงกับแนวคิดพื้นที่ส่วนตัวและคุณลักษณะหน้าที่ของความเป็นเพศหญิงดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในข้างต้น เมื่อผู้หญิงก้าวออกจากพื้นที่ส่วนตัวออกสู่พื้นที่สาธารณะ หากลักษณะของงานที่ยังคงหลีกเลี่ยงงานที่ต้องใช้คุณลักษณะของความเป็นเพศหญิงไม่พ้น นั่นคือ ความสามารถในการทำอาหาร และยังมีงานอีกหลายประเภทภายในฝ่ายครัวการบิณที่ยังคงต้องใช้คุณลักษณะของความเป็นเพศหญิงอยู่ เช่น การเป็นผู้ดูแล การมีความละเอียดลออ เรียบร้อย ความอ่อนโยน นุ่มนวล เช่น การทำความสะอาด การทำหน้าที่เป็นพยาบาลประจำห้องพยาบาลของฝ่ายฯ การเป็นเลขา การต้อนรับลูกค้าสายการบิน การอบรมพนักงานให้มีความรู้ และทักษะในการปฏิบัติหน้าที่ การจัดซื้ออาหารและวัตถุดิบ ซึ่งการทำหน้าที่เกี่ยวกับงานที่กล่าวมาทั้งหมดนั้น ล้วนเป็นงานที่ต้องใช้คุณลักษณะของความเป็นเพศหญิงทั้งสิ้น

เศรษฐกิจระบบทุนนิยมนำหน้าที่คุณลักษณะของความเป็นเพศหญิงออกสู่พื้นที่สาธารณะ หากมองอย่างผิวเผินแล้วคล้ายกับจะมีเป็นการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดี แต่ในความเป็นจริงแล้ว ผู้หญิงยังคงเผชิญอยู่กับภาวะการถูกทำให้เป็นอื่น (the other) ท่ามกลางนโยบายของกระทรวงพาณิชย์ ที่เน้นการค้าแบบเสรี (FTA) การแข่งขันทางธุรกิจเป็นไปอย่างเปิดกว้าง บทบาทของผู้หญิงยังคงดำเนินต่อไปท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง ผู้หญิงเป็นส่วนหนึ่งของตลาดแรงงานซึ่งอยู่ทั้งภาคการผลิต และภาคบริการ

ระบบทุนนิยมเสรีในยุคโลกาภิวัตน์เน้นการแข่งขันทางธุรกิจ ยิงนานวันยิ่งทวีความรุนแรง เน้นการสร้างผลกำไร และพยายามแสวงหาวิธีการลดต้นทุนทางการผลิตหลากหลายวิธี และหนึ่งในวิธีการลดต้นทุนการผลิตที่นิยมใช้กันอย่างแพร่หลายนั้นคือ การจ้างงานในระบบเหมาช่วงการผลิต (Subcontract) เป็นการสร้างระบบการจ้างงานราคาถูก ควบคุมแรงงานไม่ให้อำนาจในการต่อรอง การจ้างงานในลักษณะดังกล่าวส่งผลให้ผู้หญิงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของตลาดแรงงานถูกเบียดขับออกจากศูนย์กลาง โดยการจ้างงานแบบเหมาช่วงการผลิตมิได้มีแต่ในภาคอุตสาหกรรม แต่ยังแพร่ขยายสู่ภาคเอกชน ภาคราชการ และองค์กรรัฐวิสาหกิจ อาทิเช่น ฝ่ายครัวการบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)

การจ้างงานแบบเหมาช่วงการผลิตส่งผลกระทบต่อผู้หญิงที่เป็นลูกจ้างเหมาช่วงหลายด้านเช่นคุณภาพชีวิต ความมั่นคงในการทำงาน เพราะมีระยะเวลาการจ้างงานที่สั้น หรือจ้างแบบเป็นการชั่วคราว ได้รับค่าตอบแทนน้อย ไม่มีโอกาสได้เลื่อนตำแหน่งทั้งที่ทำงานเสมือนพนักงานประจำ สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อยู่บนเงื่อนไขสภาพการจ้างที่นายทุน และรัฐทุนนิยมได้เปลี่ยนแปลงกฎหมายในรูปลักษณะที่หลากหลาย ซับซ้อนอันเอื้อประโยชน์ต่อผู้เป็นนายจ้าง

การจ้างงานระบบเหมาช่วงในปัจจุบันมีลักษณะเป็นลำดับชั้น (Hierarchy) คือมิได้มีเพียงแค่พนักงานระดับล่าง เช่น พนักงานทำความสะอาด พนักงานรักษาความปลอดภัย พนักงานภาคปฏิบัติการ แต่ยังรวมถึงพนักงานประจำสำนักงานตามแผนกต่าง ๆ

ขณะเดียวกันเบื้องหลังของระบบทุนนิยมเสรีในยุคโลกาภิวัตน์ ยังบอกได้ว่าการจ้างงานแบบเหมาช่วงการผลิต ถือเป็นประติมากรรมของโลกทุนนิยมอีกชิ้นหนึ่ง ที่กลไกของรัฐและกฎหมายแรงงานแห่งชาติเข้าไปคุ้มครองไม่ถึง แม้ว่าจะมีบทบัญญัติแห่งค่าชดเชยและการกำหนดตัวนายจ้างคนสุดท้าย แต่ก็มีน้อยมากที่ลูกจ้างในกิจการประเภทนี้จะได้รับการคุ้มครองอย่างทั่วถึง (มณี ขุนภักดี และ บัณฑิต เป้าวิเศษ, 2548, น. 26)

การจ้างงานระบบเหมาช่วงนับเป็นเครื่องมืออันทรงประสิทธิภาพ ช่วยลดต้นทุนการผลิต เน้นผลกำไร ถูกนำมาใช้กับหลาย ๆ องค์กร การลดต้นทุนด้วยวิธีการดังกล่าว กลับเป็นการผลักไสลูกจ้างบริษัทรับเหมาช่วง คือ พนักงานแรงงานภายนอก (Outsourcing) ให้ออกจากศูนย์กลาง ณ ที่มีใช้เป็นสังคม แต่เป็นองค์กร โดยการสร้างความแตกต่าง และการสร้างภาพในแง่ลบ ถูกลดทอนคุณค่า เนื่องจากพนักงานแรงงานภายนอกถูกมองว่าเป็นอื่น (The other) แม้จะมีความสำคัญต่อองค์กร แต่กลับถูกมองข้าม และไม่ได้รับการยอมรับ ถูกมองว่าเป็นตัวสร้างปัญหาให้กับองค์กร ขาดสิทธิหลายด้านที่ควรพึงมี พึงได้

การมองในด้านเดียวสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกัน (Asymmetrical Relations) ที่ดำรงอยู่ในสังคม ซึ่งทำให้คนบางกลุ่มถูกคนกลุ่มอื่นพูดแทน หรือสร้างภาพให้แทน ความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียมกันนี้ หากจัดง่าย ๆ อาจจะได้ภาพออกมาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างศูนย์กลางกับชายขอบ ศูนย์กลางเป็นบริเวณที่มีอำนาจเหนือกว่า มีทรัพยากรมากกว่า จึงมีกำลังที่จะสร้างความจริงและพูดแทน หรือสร้างภาพของความดีเยี่ยกว่าให้แก่บริเวณที่เป็นชายขอบได้ เราอาจจะนึกประมวลภาพของศูนย์กลางออกมาได้ว่า เป็นรัฐ ระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ความคิดแบบตะวันตก หรือทฤษฎีโลก สิ่งเหล่านี้อาจจะมีส่วนในการสร้างความหมายที่เหยียดหยามต่ำต้อยให้ชายขอบ แต่ส่วนที่เป็นศูนย์กลางนั้นก็มีความหลากหลายซับซ้อน ชัดแย้ง ไม่ได้เนียนเป็นเนื้อเดียวกันและอาจไม่ได้มีเพียงศูนย์กลางเดียว ความรู้สึกถูกกีดกันของชายขอบ จึงสามารถเกิดมาจากหลาย ๆ อย่างได้ในเวลาเดียวกัน (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันตกุล, 2545, น. 12-13)

จากประสบการณ์ของผู้ศึกษา ที่ได้ทำงานในแผนกจัดหาสินค้าและวัตถุดิบภายในประเทศ ฝ่ายครวักรบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) การใช้ชีวิตในที่ทำงาน ทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มคน 2 กลุ่ม คือ พนักงานประจำบริษัทการบินไทย และพนักงานแรงงานภายนอก ซึ่งมีทั้งภาคปฏิบัติการ และพนักงานประจำสำนักงาน และจากความรู้ที่ได้ศึกษามาตลอดหลักสูตร และในฐานะที่เป็นพนักงานแรงงานภายนอกหญิงคนหนึ่งของฝ่ายครวั

การบิน ทำให้ผู้ศึกษาเกิดการตั้งคำถาม ความสนใจและเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาเกี่ยวกับสวัสดิการของพนักงานแรงงานภายนอกหญิง ฝ่ายครวัการบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) เพื่อค้นหาถึงสาเหตุที่ทำให้พนักงานแรงงานภายนอกหญิงถูกมองว่าเป็นอื่น เป็นคนชายขอบขององค์กร จนนำไปสู่การเลือกปฏิบัติ และพนักงานแรงงานภายนอกหญิงมีความแตกต่างทางด้านความคิด ทศนคติต่อการเป็นพนักงานแรงงานภายนอก และมีวิธีการต่อสู้เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

คำถามการศึกษา

1. พนักงานแรงงานภายนอกหญิง ฝ่ายครวัการบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) มีสภาพการจ้างแตกต่างจากพนักงานประจำในฝ่ายงานเดียวกันอย่างไร
2. พนักงานแรงงานภายนอกหญิงมีทัศนคติต่อการเป็นพนักงานแรงงานภายนอกอย่างไร และมีการต่อสู้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพการจ้างหรือไม่ เพราะเหตุใด
3. พนักงานแรงงานภายนอกหญิงมีกระบวนการในการเปลี่ยนสถานภาพของตนเองอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความแตกต่างของสภาพการจ้างของพนักงานแรงงานภายนอกหญิง ฝ่ายครวัการบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) กับพนักงานประจำบริษัทฯ ที่ทำงานฝ่ายเดียวกัน
2. เพื่อศึกษาถึงทัศนคติต่อการเป็นพนักงานแรงงานภายนอก และการต่อสู้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพการจ้างของพนักงานแรงงานภายนอกหญิง
3. เพื่อศึกษาถึงกระบวนการในการเปลี่ยนสถานภาพของพนักงานแรงงานภายนอกหญิง

นิยามศัพท์

การศึกษา "ผู้หญิงกับการเป็นแรงงานในระบบเหมาร่วงการผลิต" กรณีศึกษา ฝ่ายครว์การบิน บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) ผู้ศึกษาได้ให้คำจำกัดความ หรือความหมายของคำสำคัญต่าง ๆ ในเรื่องที่ทำการศึกษาดังต่อไปนี้

บริษัทรับเหมาร่วง หมายถึง บริษัทรับเหมาร่วงที่ชนะการประมูลจัดซื้อจัดจ้างของบริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน) มีหน้าที่จัดหาพนักงานแรงงานภายนอกให้ผู้ว่าจ้างเพื่อปฏิบัติงาน

พนักงานแรงงานภายนอกหญิง หมายถึง ลูกจ้างเหมาร่วงที่ทำสัญญาจ้างงานกับบริษัทรับเหมาร่วงที่ชนะการประมูล

พนักงานประจำบริษัท หมายถึง พนักงานประจำบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตของผู้หญิงที่เป็นลูกจ้างเหมาร่วงการผลิตที่มีสภาพการจ้างงานที่แตกต่างจากพนักงานประจำบริษัท และการเลือกปฏิบัติต่อลูกจ้างเหมาร่วงการผลิตในบริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน)
2. ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์สำหรับแก้ไข ปรับปรุง เพื่อพัฒนาระบบการจ้างงานลูกจ้างเหมาร่วงการผลิต ได้รับสิทธิ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เมื่อคุณภาพชีวิตถูกยกระดับให้ดีขึ้น อันจะนำมาซึ่งผลดีต่อองค์กร ตลอดจนภาพลักษณ์ที่ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป ในฐานะที่บริษัท การบินไทย จำกัด (มหาชน) เป็นรัฐวิสาหกิจ และเป็นสายการบินแห่งชาติ

ข้อจำกัดในการศึกษา

การศึกษาเรื่อง "ผู้หญิงกับการเป็นแรงงานในระบบเหมาร่วงการผลิต" กรณีศึกษา พนักงานแรงงานภายนอกหญิง ฝ่ายครว์การบิน บริษัท การบินไทย จำกัด มหาชน ผู้ศึกษาไม่สามารถเข้าถึงข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับประวัติการเริ่มการจ้างงานในระบบเหมาร่วงการผลิตของ บริษัท

การบินไทย จำกัด มหาชน ได้ เนื่องจากศูนย์ข้อมูลข่าวสาร เกรงว่าจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ขององค์กร ดังนั้นการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของการจ้างงานเหมาช่วงจึงต้องเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลที่มีอายุการทำงานหลายสิบปี จำนวนมากกว่า 1 คนแล้วเลือกข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์ที่ตรงกันมากที่สุด จึงสามารถใช้แทนข้อมูลเอกสารในเรื่องของประวัติการจ้างงานในระบบเหมาช่วงระยะแรกเริ่มของฝ่ายครีวการบินได้